Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi • Cilt III, Sayı 1 • Bahar 2016 • ISSN 2148-6743 • ss. 45-69
DOI: 10.16985/MTAD.2016126865

RİSÂLE-İ SÂBÛN-GERLİK

Serap ALPER*

Özet

Meslekler, toplumların yaşam biçimlerini yansıtır. Bir toplumda icra edilen mesleklere ve bu mesleklere verilen öneme bakılarak o toplumun kültürel yapısı hakkında fikir edinilebilir. Meslek loncalarındaki yapılanma da devlet teşkilatlanmasını aydınlatmaya yarar. *Risâle-i Sâbûn-gerlik*, dil özelliklerine göre XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başlarında, Doğu Türkçesinin klasik sonrası devrinde, Çin Halk Cumhuriyeti Uygur Özerk bölgesinde, hususiyle Kaşgar ve Hoten'de yazıldığını tahmin ettiğimiz bir meslek risalesidir. Molla Muhammed Miskin Gedayî tarafından yazılmış olan eser, fütüvvetname niteliği taşımaktadır. Risalede, sabunculuk mesleğinin ne olduğu ya da nasıl icra edildiğinden ziyade işlerin dinî bir ritüele ve belli ahlakî kurallara dahil olarak yapılması, kuralların meslek ehli tarafından iyice bilinmesi ve her işte risaleye uygun hareket edilmesi gerekliliği belirtilmekte, risaleye uygun hareket edenlerin Allah katında mertebelerinin yükseltileceği, ödüllendirilecekleri; uymayanların cezalandırılacağı anlatılmaktadır. Bu yönüyle Anadolu'nun sosyal hayatının düzenlenmesinde XIII. yüzyıldan itibaren büyük bir rol oynadığını gördüğümüz, sanatkâr ve esnaf zümreleri arasında yayılmış, sosyo-ekonomik özelliği ağır basan Ahi teşkilatı ve teşkilatın nizamnamesi tarzındaki fütüvvetname geleneğinin Doğu Türklük sahasında da olabileceğini düşündürmektedir. Bunda, Moğol hâkimiyeti zamanında Hindistan'da revaç bulan ve daha sonra Maveraünnehir'de yayılan *kesbname* geleneği ve daha öncesinde XI. yüzyılda kaleme alınmış olan Divanu Lugati't-Türk'te geçen *akı* "eli açık, cömert; yiğit" kelimesini ve *akılık* olgusunun eski Türk boy ve toplulukları arasındaki öneminin etkisi büyüktür.

Anahtar Kelimeler: Kesbname, Fütüvvetname, Meslek, Risale.

PAMPHLET OF PROFESSION OF SOAP

Abstract

Professions reflects the lifestyle of the community. Having looked at the professions and the importance given to this professions gives an idea about the cultural structure of the society. *Risâle-i Sâbûn-gerlik,* is a pamphlet of profession, was written at the end of the XVIIIth century and the beginning of the XIXth century, after classical era of Eastern Turkish according to the its language characterictics, where at Uighur Autonımous region in the people's republic of China, particularly supposed to be in Kashgar and Hoten. The pamphlet which was written by Molla Miskin Gedayî, features like fütüvvetname. It's mentioned at the pamphlet that the necessity of doing the Works in a religious detail and ethical rules, being known the rules by compenents and working according to pamphlet about all Works, rather than what is soap profession or how to do. Also mentions about who comly with the pamplet they will rewarded, who not they will punishment by God. At this point of wiev, it makes us thinking that Ahi organization and fütüvvetname tradition which had been playing a major role among the craftsmen and tradesman since XIIIth century, also plays a role at east Turkish field. In this, effects of the tradition of kesbname which rose in India at the time of Mogol rule and than spreaded in Maveraünnehir and the tradition of akılık which was important among the old Turkish tribes and comminities, is great.

Keywords: Kesbname, Fütüvvetname, Profession, Pamphlet.

* Yrd. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Eski Türk Dili (İstanbul), serap.alper@msgsu.edu.tr

1. Giriş

Toplumların yaşam biçimlerini yansıtan meslekler ve devlet teşkilatlanmasını anlamamızı sağlayan meslek örgütlenmelerine ilişkin yazılı eserler daha çok Batı Türklük sahasında, Ahilik teşkilatı etrafında kendini göstermiş ve bu sahadaki siyaset, din ve sosyoloji arasındaki ilişkiyi somut verilerle ortaya çıkararak kültür tarihimiz için önemli bir yer işgal etmiştir.

Ahi teşkilatı, fütüvvet teşkilatının Türkler tarafından geliştirilen ve özellikle Anadolu'da yayılmış olan şeklidir. *Ahi* kelimesi Arapça olup, "kardeşim" anlamındadır. Terim olarak esnaf ve sanatkâr birliklerini ifade eder. Ahilik teşkilatının kökeni ile ilgili farklı görüşler olmakla birlikte "Orta Asya'dan İran'a, İran'dan da Anadolu'ya taşındığını" (Borovkov, 1953, s. 87-89) kabul etmek, XI. yüzyılda kaleme alınmış olan Divanu Lugati't-Türk'te geçen *akı* "eli açık, cömert; yiğit" kelimesini ve *akılık* olgusunun eski Türk boy ve toplulukları arasındaki önemini açıklayıcı olacaktır.

Fütüvvetnameler, ahiliğin anayasası tarzında eserlerdir. "İslam dünyasında VIII. Yüzyılda Irak ve İran'da başlayıp zamanla tasavvuf çevrelerine ve meslekî teşekküllere nüfuz eden fütüvvet kavramını konu edinen ve giderek bu teşekküllerin bir çeşit nizamnamesi hüviyetine bürünen risalelere genellikle fütüvvetname adı verilmektedir" (Ocak, 1996, s. 264). "Bu eserlerde yer alan fütüvvetin ve Ahiliğin âdâb ve erkânını, mertebeler silsilesini, teşkilat özelliklerini yansıtan usul ve kaideleri ihtiva eden kısımlar kültür tarihi bakımından oldukça önemlidir. Dikkatle incelendiğinde bu kısımların İslam'dan önce Türk, Ortadoğu ve özellikle İran bölgelerinde bulunan mistik kültürlerin ve bu kültürler içinde ortaya çıkmış birtakım cemaat ve kurumların etkilerini açık biçimde yansıttıkları görülür" (Ocak, 1996, s. 265).

Doğu Türk yazı dilinin etkin olduğu saha içinde kalan Kaşgar, Yarkent, Hoten gibi önemli ticaret ve kültür merkezlerinde yazıldığı tahmin edilen mesleklerle ilgili risalelerden biri olan *Risâle-i Sâbûn-gerlik* ile daha önce üzerlerinde çalışmaların yapıldığı Mûze-dûzluk (Alyılmaz, 2011) ve Temürçilik (Eker ve Zal, 2014) risaleleri, Doğu Türklük sahasında da dini-mistik hareketlerin etkisiyle mesleki bir örgütlenmenin olabileceği izlenimini vermektedir.

St. Petersburg Institute of Oriental Manuscripts a387 numarada kayıtlı olan *Risâle-i Sâbûn-gerlik*, sabunculuk mesleğinin geçmişinin, öncülerinin, ilkelerinin dini ve ahlaki değerlerle bütünleştirilerek anlatıldığı fütüvvetname türünde bir eserdir. Risalede, sabunculuk mesleğinin ne olduğu ya da nasıl icra edildiğinden ziyade işlerin dinî bir ritüele ve belli ahlakî kurallara dahil olarak yapılması, kuralların meslek ehli tarafından iyice bilinmesi ve her işte risaleye uygun hareket edilmesi gerekliliği belirtilmekte, risaleye uygun hareket edenlerin Allah katında mertebelerinin yükseltileceği, ödüllendirilecekleri; uymayanların cezalandırılacağı anlatılmaktadır.

Çalışmamızda metnin yazı çevrimi yapılmış, metin Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Ayrıntılı bir dil incelemesi yapılmayıp klasik Doğu Türk yazı dilinden ayrılan farklılıklara dikkat çekilmiş, böylece Doğu Türklük alanının ağız bölgelerinin tespitine ve Doğu Türk yazı dilinden Yeni Uygur

Türkçesine geçiş sürecini aydınlatmaya yönelik Türk dili üzerinde yapılacak araştırmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

2. Eserin Adı

Mensur olarak yazılmış eserin adı metnin en başında verilmektedir: *Risāle-i ṣabūn-gerlik bu turur*. (1a/1)

Eserin adında geçen "sâbûn-gerlik" sözcüğü Arapça sâbûn, isimlerin sonuna eklenen faaliyet bildiren Farsça -ger edatı ile +lik Türkçe isimden isim yapma ekinden oluşmaktadır. "sābūn-gerlik" terimi "sabunculuk" anlamında kullanılmaktadır.

Risâle sözcüğü ise "1. mektup, 2. kısa yazılmış küçük kitap, 3. mecmûa, dergi" anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu: 894). Eserin adını "Sabunculuk (Mesleğinin) Kitapçığı" olarak anlamlandırabiliriz.

3. Eserin Müellifi

Eserin müellifi, 12a/3'te adının Mollā Muḥammed Miskīn Gedāyī olduğunu belirtmektedir. Yazar hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

> ***[12a/1]*** *ḫudāyī, (2) fitüp men bu risāleni. (3) Aṭım Mollā Muḥammed Miskīn Gedāyī.*

4. Eserin Yazıldığı Dönem

Dil özellikleri *Risâle-i Sâbûn-gerlik*'in XVIII.-XIX. yüzyıllarda Doğu Türkçesinin klasik sonrası devrinde yazıldığını göstermektedir.

"Kelimenin en geniş manasıyla Moğol istilasından sonra Cengiz çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın Ordu imparatorluklarının medeni merkezlerinde XIII.-XIV. asırlarda inkişaf eden ve Timurlular devrinde bilhassa XV. asırda klâsik bir mahiyet alarak zengin bir edebiyat yaratan edebî Orta Asya lehçesi" (Köprülü, 1945, s. 270) olarak tanımlanan Doğu Türk yazı dili [1], Moğol akınları sonucunda mahallî lehçeler ve Oğuz-Kıpçak unsurlarının karışmasıyla birtakım ayrılıklar gösterse de Emîr Timür devrinde Maveraünnehir, Harezm ve Horasan sahalarında büyük önem kazanarak klâsik bir dil mahiyeti almaya başlamıştır.

1 "Doğu Türkçesi" ya da "Doğu Türk Yazı Dili" kavramını Brockelmann gibi İslâm'ın kabulünden XIX. yy. başlarına kadarki Karahanlı, Harezm, Çağatay Türkçeleri için kullananlar olduğu gibi sadece Çağatay Türkçesi için kullananlar da vardır. Son kullanım oldukça kabul görmüştür. Bunda Anadolu sahasında hüküm süren Batı Türk yazı dilinin paralelinde Doğu Türk yazı dilinin bulunması gerekliliğidir. Doğu Türkçesi ya da Doğu Türk Yazı dilinin sınırları hakkında bk. Aysu Ata, "Moğol Fütuhatı ve Doğu-Batı Türk Yazı Dili Kavramları Üzerine", s. 29-37.

Doğu Türk yazı dilinin dönemleri konusunda yapılan birçok tasnif içinde bugün daha çok kabul gören Eckmann'ın tasnifine göre bu edebî Türk dili üç döneme ayrılır:

- Klasik Öncesi Çağatayca Devri (XV. yüzyıl başı-1465): Ali Şir Nevâyî'nin ilk divanının tertip tarihi olan 1465'ten önceki şair ve yazarların eserlerinin oluşturduğu dönemdir.
- Klasik Çağatayca Devri (1465-1600): Nevâyî ile çağdaşlarının dönemidir.
- Klasik Sonrası Çağatayca Devri (1600-1921): Klasik Çağatayca dönemini izleyen dönemdir (Eckmann, 1988, s. XIII-XIV).

Klasik sonrası dönemde de pek çok şair tarafından farklı kültür merkezlerinde işlenmeye devam eden Doğu Türkçesinin son dönemi için Eckmann, bu dönemde bir yandan özellikle Nevâyî'nin dikkatli bir biçimde taklit edildiğini diğer yandan da Özbek unsurlarının etkisinin olduğunu belirtir (Eckmann, 1988, s. XIV).

"XVII. yüzyılda Kâşgar'da ve Fergana şehirlerinde Çağatayca, resmî dil ve kültür dili olarak Farsçadan daha fazla kullanılmıştır." (Köprülü, 1988, s. 318a). "Çağatay edebi dili XIX. asır ortalarına kadar, Çin hudutlarından İran sınırlarına kadar bütün Orta Asta memleketlerinde umûmi kültür dili, edebi dil ve devlet dili olarak kullanılıyor, hükümdarlar arasındaki mektuplar, vakfiyeler, her türlü edebî ve ilmî mevzûlar bu dille yazılıyor, yalnız mahdut aristokrat sınıflara değil, halka hitap eden eserlerde de bu dil kullanılıyordu. XIX. asırda yeni hayatın zarûretleri ve garptan gelen yeni fikirlerin tesiri ile yerli konuşma dillerine dayanan mahalli lehçe edebiyatları teşekkül etmeye başlayıncaya kadar, Çağataycanın bu hakimiyeti çok geniş bir sahada devam etmiştir (Köprülü, 1988, s. 318b).

5. Eserin Bulunduğu ve Yazıldığı Yer

St. Petersburg Institute of Oriental Manuscripts a387 numarada kayıtlı olan ve şimdilik tek nüsha olan *Risâle-i Sâbûn-gerlik*, Doğu Türk yazı dilinin etkin olduğu saha içinde kalan Kaşgar, Yarkent, Hoten gibi önemli ticaret ve kültür merkezlerinde yazıldığı tahmin edilmektedir.

6. Eserin Varak ve Satır Sayısı

Risâle-i Sâbûn-gerlik, 15 varaktır. Satır sayısı düzenli olmayıp 7-11 arasında değişmektedir.

7. *Risâle-i Sâbûn-gerlik*'in İçeriği

Risâle-i Sâbûn-gerlik'te başlıklarla ayrılmış bölümler bulunmamakla birlikte konular açısından bir bölümleme yapmamız mümkün. Buna göre, risaleyi içeriğine göre şu şekilde bölümlendirebiliriz:

- Tanrı, peygamber ve Cafer-i Sadık'a hamddan sonra, sabunculuk mesleğinin kiminle başladığı
- Sabunculuk mesleğinin vacipleri

- Sabunculuk mesleğinin üstatları
- Sabunculuk mesleğinin gerektirdiği edepler
- Dükkâna girmekle başlayıp, yapılan sabunu pazarda satmaya kadar sabunculuk mesleğinin hükümleri
- Zanaatkâra farz ve sünnet olan durumlar
- Önce kişiye faydaları anlatıldıktan sonra bir Arapça dua metni

8. *Risâle-i Sâbûn-gerlik*'in Önemi

Risâle-i Sâbûn-gerlik; Allah'a ve peygambere hamddan sonra İmam Cafer-i Sadık'dan nakille sabunculuk mesleğinin Tanrı tarafından yaratıldığı söylenir. Tanrı, Cebrail'e buyurmuş; Cebrail de Danyal Aleyhisselam'a öğretmiştir. Danyal Aleyhisselam, "Kitab-ı Mukaddes'e göre Beni İsrail peygamberlerinden olan kutsal kitap yazarlarından biridir. Ahd-ı Atik'te adı Daniel olarak geçmektedir. Hayatı hakkında bilgi, Ahd-ı Atik'te kendisine nisbet edilen Daniel kitabında geçmektedir. Bu bilgilere göre Danyal, milattan önce VI. Yüzyılda Babil sarayında yaşamış bir Yahudi peygamberidir. İsrailoğulları'nın Yahuda kabilesinden ve kral zürriyetindendir. Kuran-ı Kerim ve hadislerde Danyal'ın ne ismi ne de kendisiyle ilgili herhangi bir bilgi yer alır. danyal diğer İslami kaynaklarda mürsel olmayan nebi ve bir bilge kişi olarak takdim edilir ve hayatıyla ilgili Kitab-ı Mukaddes'ten kaynaklanan bazı rivayetler nakledilir (Harman, 1993, s. 480-481). Danyal'ın sabuncululkla ilgisi bulunduğuna dair herhangi bir kayıt olmamakla birlikte, mesleğe dinî bir temel kazandırmak amacıyla böyle bir bağlantı ortaya atılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Sosyal ve kültürel açıdan *Risâle-i Sâbûn-gerlik*, ahilik ve fütüvvetle ilgili eserlerde olduğu gibi mesleğin adap ve erkânını, pir ve üstatlarını, mesleğin usul ve kaidelerini göstermesi bakımından önemlidir.

Doğu Türkçesinin klasik sonrası döneminde yazılan *Risâle-i Sâbûn-gerlik*; Türkçe, Arapça, Farsça kelimeler ile yazılmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanılması, eserin içeriği ile ilgilidir. Ahilik teşkilatının nizamnamesi niteliğindeki fütüvvetnamelerin temel kaynağı Kuran-ı Kerim ve Hadis-i Şerif'ler olduğu için Arapça ayetlerle ve dualarla karşılaşılmaktadır.

9. Yazım Özellikleri

Metin üzerinde ayrıntılı bir gramer çalışması yerine sadece klasik Doğu Türk yazı dilinden farklılık gösteren yazım özelliklerini vermeyi uygun gördük.

i. Türkçe kelimelerde ünlüler başta, ortada ve sonda klasik imlada olduğu gibi yazılmıştır: *ağrıḳ* اغریق (14a/3), *aldıda* الدیدا (5a/4), *almaḳ* الماق (10a/2), *andaġ* انداغ (1b/2, 11b/3, 12b/1), *munça* مونجه (12a/4), *taŋla* تانكلا (5a/1, 10b/8), *bėrmeklik* برماک لیک (2b/3, 11a/10), *bilmeklik* بیلماكلیک (4a/2, 6b/1), *neçe* نجه (1b/3), *öyke* ایكا (13a/9).

ii. Bazı Türkçe kelimelerde ünlülerin yazılmadığı görülür: metinde 1 kez geçen *kimdin* (1b/7) kelimesi كمدين şeklinde, 19 kere ünlüleri gösterilerek yazılan *ayġıl* 7a/4'te ايغل şeklinde, 21 kere doğru bir şekilde yazılan *kerek* kelimesi 7b/3'te كرک şeklinde, *kirmek* 10a/1'de كرماک şeklinde yazılmıştır.

iii. Alıntı kelimelerde ā uzun ünlüsü başta medli elif (آ) ile gösterilmektedir: *ādāb* آداب (11a/3), *āferīde* آفريده (1b/5). Diğerleri başta, ortada ve sonda sadece harf ile karşılanmaktadır: *āmennā* امنا (5a/2), *fermān* فرمان (1b/9).

iv. Bazı alıntı kelimelerde uzun ünlünün yazılmadığı görülmektedir: *ervāḥ* kelimesi 2 kez doğru şekilde yazıldıktan sonra 3b/1'de اروح şeklinde, *ṣābūn* kelimesi 8 kere doğru imla ile yazıldıktan sonra 4b/6, 5a/7, 5b/5, 9a/4, 9b/2,6'de صبون şeklinde, *tekbīr* kelimesi 11 kez doğru imla ile yazılıp 5b/3, 6a/4, 10b/4'de تكبر şeklinde, metinde birer kez geçen *tesbīḥ* kelimesi 6a/7'de تسبح şeklinde, *nāẓır* kelimesi 8b/3'te نظر şeklinde yazılmıştır.

v. Eklerin yazımında ikilik görülmektedir. Uygur yazım geleneğinin devamı olarak ayrı yazıldığı gibi bitişik yazıldığı örnekler de boldur: *ṣābūn-gerlik+de* صابون كرليک دا (1b/3), *bėrmek+lik* برماک ليک (2b/3, 11a/10) fakat *bėrmek+lik* برماكليک (2b/5), *bilmek+lik* بيلماكليک (4a/2, 6b/1), *şerīf+leriġa* شريف لاريغه (5b/2), *ḥarām+dın* خرام دين (5b/8), *islām+nıŋ* اسلام نينک (6a/8), *ayet+ni* ايت نى (7a/3), *şāgirdiġa* شاكرديغه (2b/4).

vi. Bazı alıntı kelimelerde normal uzunluktaki ünlülerin yazıldığı görülmektedir: muvāfıḳ موافيق (1b/2), dil ديل (3a/2), lāzım لازيم (5b/4), bereket برهكت (9b/7).

vii. Bazı Türkçe kelimelerde ünlülerin yazılmadığı görülür: Metinde 1 kez geçen *kimdin* (1b/7) kelimesi كمدين şeklinde, 19 kere ünlüleri gösterilerek yazılan *ayġıl* 7a/4'te ايغل şeklinde, 21 kere doğru bir şekilde yazılan *kerek* kelimesi 7b/3'te كرک şeklinde, *kirmek* 10a/1'de كرماک şeklinde yazılmıştır.

viii. Metinde en dikkat çeken yazım özelliği bol- kelimesinde görülmektedir. Metinde 42 kere geçen bol- kökü 20 kez بول şeklinde normal imlasıyla yazılırken, 22 kez بوال şeklinde yazılmıştır. Bu husus, tarihi lehçelerde bōl- şeklinde tespit edilen, Yakutçada da buol- şeklinde varlık gösteren uzun ünlünün imlada gösterildiğini düşündürmektedir (Tekin, 1995: 107).

10. Ses Bilgisi

10.1. Ünlüler

10.1.1. /a/

Başta elif (ا) ile yazılmaktadır: *aġrıḳ* اغريق (14a/3), *aldıda* الديدا (5a/4), *almaḳ* الماق (10a/2), *altınçı* التنجى (3a/2, 4a/6, 6a/8), *alıp* اليب (9a/1), *andaġ* انداغ (1b/2, 11b/3, 12b/1), *anıŋ* انينك (9b/3), *aŋlap* انكلاب (10a/10, 12a/5), *atım* اطم (12a/3), *ayġıl* ايغيل (1b/8, 2a/6, 3b/8, 5b/6), *aytḳandın* ايتقاندين (1a/6, 8), *aytmaḳ* ايتماق (10a/2). Sadece bir örnekte medli elif (آ) kullanılmıştır: *ayda* آيدا (10a/6).

Ortada çoklukla elif (ا) veya ha-yı resmiye (ه) ile yazılmaktadır: *andaġ* انداغ (1b/2, 11b/3, 12b/1), *almaḳ* الماق (10a/2), *aytḳandın* ايتقاندين (1a/6, 8), *bardur* باردور (1b/4), *ḳaldı* قالدى (1b/7), *sorsalar* سورسه لار (1b/6).

Sonda elif (ا) ya da ha-yı resmiye (ه) ile yazılmaktadır: *aldıda* الديدا (5a/4), *ḳara* قرا (5a/6), *tafsa* تافسا (4b/7), *ḳılsa* قيلسه (6b/6, 9b/6, 12a/6), *oḳusa* اوقوسه (10a/6, 7), *munça* مونجه (12a/4), *taŋla* تانكلا (5a/1, 10b/8), *yana* ينه (3b/8).

10.1.2. /e/

Ortada elif (ا) ile yazılmaktadır: *bėrmeklik* برماک ليک (2b/3, 11a/10), *bilmeklik* بيلماكليک (4a/2, 6b/1), *dėmek* ديماک (7a/5), *kirmek* كرماک (10a/1), *ötmeklik* اوتماكليک (6b/2).

Sonda elif (ا) ya da ha-yı resmiye (ه) ile yazılmaktadır: *berürde* بروردا (8b/4), *bile* بيله (6a/7, 6b/5), *birle* برله (1b/5, 4b/4, 6a/2, 6b/8), *işde* ايشدا (11a/2), *künge* كونكه (6b/6), *künleride* كون لاريدا (5b/1), *neçe* نجه (1b/3), *öyke* ايكا (13a/9), *ṣābūn-gerlikde* صابون كرليک دا (1b/3) fakat صابون ليک ده (2a/5, 3b/6, 9a/4). .kerek kelimesinin 7b/3'te şeklinde ünlüsü gösterilmeden yazılmıştır.

10.1.3. /ė/

Eski Türkçe'den beri varlığı bilinen, fakat imlada gösterilip gösterilmemesi hususunda tartışmaların olduğu kapalı e /ė/sesi için, Doğu Türkçesinin mirasçılarından olan Özbek Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinde varlığının korunmuş olmasını da göz önünde bulundurarak yazımdan ziyade ünlünün ses değerini esas alma yolunu tuttuk. Metinde ilk hecedeki /e/ > /ė/ dönüşümünün yazıya düzenli olarak aktarılmadığı; bu sesin genellikle ya (ى) ile gösterildiği, bazen ise /ė/ sesinin gösterilmediği görülmektedir: de- kelimesi geçtiği 18 yerde de دي şeklinde ya ile yazılmıştır. Metinde 7 kez geçen ėkinçi kelimesi ايكنجى şeklinde, ėmes ايماس şeklinde, 1 kez geçen dėk kelimesi ديک şeklinde, ėki kelimesi ايكى şeklinde ya (ى) ile yazılırken özellikle ber- ve kel- kelimelerinde bu kurala uyulmadığı görülmektedir: kel- kelimesi geçtiği her yerde ya'sız yazılmaktadır. ber- kelimesi ise 7 yerde ya'sız, sadece 10a/9'da بيرادورغانى şeklinde ya ile yazılmıştır.

10.1.4. /ı, i/

Başta elif ve ya (اى) ile yazılmaktadır: *içide* ايجيده (10a/7), *iş* اش (9b/3).

Ortada çoklukla ya (ى) ile yazılmaktadır: *alıp* اليب (9a/1), *aldıda* الديدا (5a/4), *aġrıḳ* اغريق (14a/3). Bazen yazılmamaktadır: *kimdin* كمدين (1b/7), *kirmek* كرماک (10a/1).

Teklik III. şahıs emir ekinin sadece bir örnekte *ayġıl* ايغل (7a/4), teklik I. şahıs iyelik ekinde de sadece *atım* اطم (12a/3) örneğinde ya (ى) yazılmamıştır.

Sonda ya (ى) ile yazılmaktadır: *ṣābūn-gerlikni* صابون كرليک نى (1b/4), *ḳıldı* قيلدى (1b/5, 9).

10.1.5. /o, ö, u, ü/

Başta elif ve vav (او) ile yazılmaktadır: *öz* اوز (1b/5), *oḳumaḳ* اوقوماق (), *oḳusa* اوقوسه (10a/6, 7), *ötüptür* اوتوبدور (3b/7).

Ortada vav (و) ile yazılmaktadır: *ḳılurlar* قيلورلار (1b/2), *sorsalar* سورسه لار (1b/6).

Sonda vav (و) ile yazılmaktadır: *bu* بو (1a/1), *su* سو (7a/6).

10.1.6. Uzun Ünlü

Alıntı kelimelerde ā uzun ünlüsü başta medli elif (آ) ile gösterilmektedir: *ādāb* آداب (11a/3), *āferīde* آفريده (1 b/5). Diğerleri başta, ortada ve sonda sadece harf ile karşılanmaktadır: *āmennā* امنا (5a/2), *fermān* فرمان (1b/9).

Bazı alıntı kelimelerde uzun ünlünün yazılmadığı görülmektedir: *ervāḥ* kelimesi 2 kez doğru şekilde yazıldıktan sonra 3b/1'de اروح şeklinde, *ṣābūn* kelimesi 8 kere doğru imla ile yazıldıktan sonra 4b/6, 5a/7, 5b/5, 9a/4, 9b/2,6'de صبون şeklinde, *tekbīr* kelimesi 11 kez doğru imla ile yazılıp 5b/3, 6a/4, 10b/4'de تكبر şeklinde, metinde birer kez geçen *tesbīḥ* kelimesi 6a/7'de تسبح şeklinde, *nāẓır* kelimesi 8b/3'te نظر şeklinde yazılmıştır.

10.2. Ünsüzler
10.2.1. Ünsüz Düşmeleri

-g->Ø: kergek> kerek (7a/4)

-r->Ø: ėrmes> ėmes (10a/3)

10.2.2. Ünsüz Değişmeleri

p->f-: pīrān> fīrān (5a/3), pencşembe> fencşembe (5a/7), pir> fir (6a/4), penāh> fenāh (13a/6).

-p->-f-: tapıp> tafıp (4b/5).

b->f-: bitip> fitüp (12a/2), bitigüçi> fitügüçi (11b/6).

b->m-: ben> men (12a/2), bunça> munça (12a/4), bunı> munı (15b/8).

-z>-s: ḳılmaz> ḳılmas (9b/3), oḳuyaalmaz> oḳuyaalmas (10a/4).

-b>-w>-y: öy (13a/8, 9).

10.3. Hece Düşmesi

turur> dur: bar turur> bardur (1b/4), lāzımtururlar> lāzımdurlar (4a/2-3), tafıptururlar> tafıpdurlar (4b/5), bolġusı turur> bolġusıdur (5a/5), aytıp tururlar> aytıpdurlar (11b/1).

11. Metin

[**4a/1**] Risāle-i ṣabūn-gerlik bu turur.

(2) Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. El-ḥamdulillāhi rab-(3) bi'l-ʿālemīn ve'l-ʿāḳıbetü'l-muttaḳīn ve'ṣ-ṣalavāt (4) ü's-selām ʿalā resūlile Muḥammedin ve alihi ve aṣḥābe(5) ecmaʿīn.

Ammā Ḥażret-i Ḥaḳ subḥāne(6) ve Taʿālā'ġa ḥamd <u> ŝenā aytḳandın kin(7) Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā ṣall'allāhu ʿaleyhi ve-sellemġa(8) dürūdla aytḳandın kin Ḥażret-i İmām [**4b/1**] Caʿfer-i Ṣādıḳ ve reh-nümāy-ı(2) muvāfıḳ andaġ rivāyet ḳılur-(3) lar kim ṣābūn-gerlikde neçe ḫāṣıyyetler(4) bardur. Ḫudāy Taʿālā ṣābūn-gerlikni(5) öz ḳudreti birle āferīde ḳıldı.

Eger(6) sorsalar kim "Ṣābūn-gerlik(7) kimdin ḳaldı?" dėseler, cevāb(8) ayġıl kim: "Ḫudāy Taʿālā, Ḥażret-i Cebrāʾil'ga(9) fermān ḳıldı farż boldı. [**5a/1**] Ḥażret-i Cebrāʾil ʿaleyhi's-selām Dānāyāl(2) ʿaleyhi's-selām taʿlīm bėrdi vācib boldı.(3) Ḥażret-i Dānyāl ʿaleyhi's-selām ümmet-(4) lerige taʿallüm bėrdi sünnet boldı."

Eger sorsa-(5) lar kim "Ṣābūn-gerlikde neçe nemerse(6) vācib boldı?" dėseler, cevāb ayġıl kim(7) "On nemerse vācib boldı:

Avval: üstādı [**5b/1**] şāgirdleriġa ʿilm-i şerīʿātnı(2) ʿilm-i ṭarīḳatnı(3) ʿilm-i ḥaḳīḳatnı taʿlīm bėrmeklik.

(4) Ėkinçi: üstādı şāgirdiġa(5) ṣābūn-gerlikni taʿallüm bėrmeklik.

(6) Üçünçi: ḫayr saḫāvet birle(7) bolmaġlıḳ.

Törtünçi: özini [**6a/1**] şikeste tutmaġlıḳ.

Bėşinçi:(2) şikeste-dil bolmaġlıḳ.

Altınçı:(3) ḫōş-ḫūy bolmaġlıḳ.

Yėtinçi: Ḫudāy(4) Taʿālā'dın ḳorḳmaġlıḳ.

Sekizinçi:(5) ʿālimlerni, faḳrlarnı dost tutmaġlıḳ.

To-(6) ḳuzınçı: ṣābūn-gerlik ḳılur(7) maḥalde pīrān-ı mā-teḳaddümlerniŋ ve üstād- [**6b/1**] larınıŋ erv<ā>ḥ-ı şerīfleriġa(2) duʿā ve tekbīr ḳılmaḳlıḳ.

Onunçı:(3) cüst <ü> çālāk bolup ṣābūn-(4) gerlikni pīrlerniŋ ervāḥlarıġa(5) ḳılmaġlıḳ."

Eger sorsalar kim(6) "Ṣābūn-gerlikde neçe pir-i mürşīd(7) ötüpdür?" dėseler, cevāb(8) ayġıl kim: "Yana miŋ pīr-i kāmīl [**7a/1**] ve mükemmeller ötüpdür ammā bulardın(2) bu sekiz pirni bilmeklik elbette de lāzım-(3) durlar. Avval Ḥażret-i Ḫˇāce ʿAbdullah, ėkinçi(4) Ḫˇāce Ḥasan Kāmil, üçünçi Ḫˇāce Pehlivān(5) Sayḳalī, törtünçi Ḥażret-i Ḫˇāce Żamīrī, beşinçi(6) Ḥażret-i Saʿdeddīn Ḳāḫī, altınçı Ḫˇāce(7) İnṣāḳī Berekātihi, yetinçi Ḥażret-i Şeyḫ Celāleddīn [**7b/1**] Belḫī, sekizinçi Ḥaẓret-i Ḫˇāce(2) Aḥmedī Ṣabūnī, raḥmetullāhe ʿaleyhe(3) ecmaʿīn. Üstād-ı mā-teḳaddümler(4) bu ṭarīḳa birle ʿamel ḳılıp ḳılġan kesb ü kārıdın(5) ḫayr berekāt tafıpdurlar ammā(6) üstād-ı

ṣābūn-ger bu risāle bile[7] ʿamel ḳılmay bu kāsib-kārıdın tafsa **[8a/1]** yėgen loḳması ḥarāmdur. Taŋla ḳıyāmet[2] küni, āmennā ve ṣadda<ḳ>nā künleride[3] fīrān-ı mā-teḳaddümleri ve üstād-ı[4] kāmilleri aldıda şermende[5] ve rüsvā bolġusıdur. Ėki közi[6] nā-bīnā, yüzi ḳara bolur. Üstād-ı[7] ṣabūn-ger fencşembe ve adīne kün- **[8b/1]** leride ötken fir kāmillerniŋ[2] ervāḥ-ı şerīfleriġa [.....] [3] ḳılıp duʿā tekbir ḳılmaḳ elbette[4] lāzımdur."

Eger sorsalar kim[5] "Ṣabūn-gerlik neçe edebi bardur?",[6] ol cevāb ayġıl kim: "Sekiz edebi[7] ba<r>dur:

Avval özini pāk tutmaġlıḳ,[8] ḥarāmdın [...] nemerselerdin özini **[9a/1]** saḳlaġay.

Ėkinçi hemīşe ṭahāret[2] birle bolmaḳ.

Üçünçi rāst-gūy[3] bolmaġlıḳ.

Törtünçi ötken meşāyıḫ-[4] larnıŋ ve ötken firlerniŋ rūḥ-ı[5] pākleriġa ve ḥaḳḳılarıda naẓar niyā<z>[6] ṣadaḳa ḳılmaġlıḳ.

Bėşinçi ṣubḥ şām[7] ve belki ʿalaü'd-devām ẕikr-i tesbīḥ bile bolmaġlıḳ.

[8] Altınçı īmān-ı İslām'nıŋ şarṭ-ı edeb ü erkān

[9b/1] ḥükmlerini bilmeklik.

Yėtinçi beş[2] vaḳt namāznı terk ḳılmay öt<e>meklik.

[3] Sekizinçi ḫōş-ḫūy bolmaġlıḳ[4] ve ḫōş fiʿil bolmaġlıḳ.

[5] Üstād-ı kāsib bu risāle bile ʿamel[6] ḳılsa, kündin künge ḳılġan[7] kesb ü kārıġa Ḫudāy taʿālā ḫayr bereket ʿiṭā[8] ḳılġay. Risāle tutup risāle birle **[10a/1]** ʿamel ḳılġan kāsibni evliyālar mertebesige[2] yetgüsidür, vallāhu aʿlemu bi's-ṣavāb.

Eger sorsa-[3] lar kim "Dükkānġa ḳadem ḳoyarda ḳaysı āyetni[4] oḳumaḳ kerek?", cevāb ayġıl kim: "*Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm*[5] *bismi'llāhi' tevekkeltü ʿalellāhi*, dėmek kerek."

Eger[6] sorsalar kim "Su ḳoyarda ḳaysı āyetni oḳu-[7] maḳ kerek?", cevāb ayġıl kim: "*yā zü'l-celāl ve'l-ikrām*[8] dėmek kerek."

Eger sorsalar kim "Otun salurda **[10b/1]** ḳaysı āyetni oḳumaḳ kerek?", cevāb ayġıl kim: " [2] *min taḥtihāl enhāru ḫālidine fihā*[3] *ebeden,* dėmek kerek."

Eger sorsalar kim "Ot[4] ḳılurda ḳaysı āyetni oḳumaḳ kerek?",[5] cevāb ayġıl kim: "*Yā fettāḥ yā ẓāhir,*[6] dėmek kerek."

Eger sorsalar kim "Şaḫār[7] salurda ḳaysı āyetni oḳumaḳ

?",[8] cevāb ayġıl kim: "*bismi'llāhi' tevekkeltü ʿalellāhi* **[11a/1]** *yā Allāh,* dėmek kerek."

Eger sorsalar kim “Ḳalaḳ[2] salurda ḳaysı āyetni oḳumaḳ kerek?”, cevāb[3] ayġıl kim: “*men yeşāʾu ve hüve'l-ʿazīz*[4] *ḥakīm*, dėmek kerek.”

Eger sorsalar kim “Yaġ toġrarda[5] ḳaysı āyetni oḳumaḳ kerek?”, cevāb ayġıl kim: “ [6] ……………………………[7] ………. dėmek kerek.”

[8] Eger sorsalar kim “Yaġ salurda ḳaysı āyetni[9] oḳumaḳ kerek?”, cevāb ayġıl kim: “*yā kerīm yā ʿaẓīm* **[11b/1]** dėmek kerek.”

Eger sorsalar kim “Isıġ su ḳoyar-[2] da ḳaysı āyetni oḳumaḳ kerek?”, cevāb ayġıl kim: “ [3] Yā ḳādir yā nāẓır dėmek kerek.”

Eger sorsa-[4] lar kim “Ber-hem bėrürde ḳaysı āyetni oḳursın?”, cevāb[5] ayġıl kim: *lemā fi's-semevāt vemā fī'l-arż*[6] *ve hū ʿalī külli şeyʾin ḳadīr*, dėmek kerek.”

[7] Eger sorsalar kim “Kelipġa usarda ḳaysı āyetni[8] oḳursın?”, cevāb ayġıl kim: “*Muḫliṣine lehud-*[9] *dīn*, dėmek kerek.”

Eger sorsalar kim “**[12a/1]** Bāzārġa alıp çıḳarda ḳaysı āyetni oḳursın?”,[2] cevāb ayġıl kim: *lā ḥavle velā ḳuvvete illā*[3] *bi'llahü'l-ʿalīyyü'l-ʿaẓīm*, dėmek kerek.”

Eger sorsa-[4] lar kim “Ṣābūn-gerlikde neçe ġusl bardur?”, cevāb[5] ayġıl kim: “Üç ġusl bardur:

Avval ġusl-ı şerīʿat,[6] özini pāk saḳlamaġlıḳ.

Ėkinçi ġusl-ı ṭarīḳat,[7] özi birle kėçe ve kündüz risāleni[8] hem-rāh ḳılmaġlıḳ.

Üçünçi ġusl-ı ḥaḳīḳat, **[12b/1]** tevbe-i naṣūḥ ve tevbe-i bāṭın ḳılmaġlıḳ.

[2] Her üstād-ı ṣābūn-ger risāle birle[3] iş ḳılmasa anıŋ ḳılġan kesbidin[4] berekāt bolmay kündin künge felāketçilik[5] ve miḥnetçilikke ḳalur. Her üstād-ı[6] ṣābūn-ger risāle birle kesb ḳılsa ḳılġan[7] kesb ü kārıdın bereket peydā bolup hem mā-teḳaddüm[8] pir üstādlarnıŋ ervāḥ-ı şerīfleri ol[9] kāsibdin ḫōşnūd ve rāżı bolġay. Her üstād-ı **[13a/1]** kāsib bu risālege ʿamel ḳılmay dükkānġa kirmek,[2] şāgird almaḳ ve tekbīr aytmaḳ aṣlā dürüst[3] ėmes. Üstā<d>-ı kāsib bu risāleni künde[4] bir merātibe oḳusa, eger künde bir merātibe oḳuya almasa[5] <haftada> bir merātibe oḳusa, eger her haftada oḳu-[6] ya almasa ayda oḳusa, eger oḳuya almasa yılda[7] bir merātibe oḳuya almasa ʿömr içide bir merātibe oḳusa[8] özi birle hemmelere ḳılıp yana oḳuyalmasa, yana bir[9] oḳuydurġanıġı ve bėredurġanıġı[10] ehl-i ʿilmge oḳutup aŋlap hemīşe ṭāʿat **[13b/1]** ve ʿibādet ḳılġan miŋ ŝevābnı tapġay inşā-[2] allāh.”

Eger sorsalar kim “Tekbīr neçedür?”, cevāb ayġıl kim:[3] “Sekizdür: avval tekbīr-i beḳā, ėkinçi tekbīr-i fenā, üçünçi[4] tekbīr-i ṣafā, törtünçi tekbīr-i ḳıble, bėşinçi tekbīr-i ḫuṭbe,[5] altınçı tekbīr-i miḥrāb, yėtinçi tekbīr-i sekene, sekizinçi[6] tekbīr-i kesb. Ammā her üstād-ı kāsib[7] bu risāle içideki ʿamelni ḳılmasa[8] taŋla ḳıyāmet küni Dānyāl ʿaleyhi's-selām-[9] nıŋ şefāʿatlarıdın maḥrūm ḳalġusıdur,[10] yėgen loḳması ḥarāmdur.

Eger sorsalar kim "Ehl-i[11] kāsibġa neçe nemerse farżdur?", cevāb ayġıl kim: "**[14a/1]** Üç nemerse farżdur: avval dükkānġa ṭahāret[2] birle kirmeklik, ėkinçi her işde *bismi'llāhi'r-raḥmani'r-raḥim*[3] dėmeklik, üçünçi ādāb birle fir üstādġa[4] duʿā tekbīr ḳılmaḳlıḳ.

Eger sorsalar kim "Ehl-i kāsibke[5] neçe nemerse sünnetdür?", cevāb ayġıl kim: "Tört[6] nemerse sünnetdür: avval pāk bolmaġlıḳ, ėkinçi[7][….] süfürüp fākize tutmaġlıḳ,[8] üçünçi pirlerniŋ çerāġını yandurmaġ-[9] lıḳ, törtünçi pirlerniŋ ḥaḳḳıda neẕr[10] ṣadaḳa bėrmeklik.

Ḳāle'n-nebī ʿaleyhi's-selām **[14b/1]** el-kāsib ḥabību'llāh aytıpdurlar peyġamber ṣall'allāhu[2] ʿaleyhe vesellem kesb ḳılġuçını Allāh Taʿālā dost[3] tutġuçıdur. Bes andaġ bolġandın kin[4] her üstād-ı kāsib risāle birle ʿamel ḳılmaġlıḳ ḫˇāh[5] berī ḫˇāh maẓlūm bolsun elbette elbette lāzım-[6] dur. Oḳuġuçı ve fitügüçi melāl bolmasun[7] dėp muḫtaṣar ḳılduḳ. Her kim şek kėltürse dīnidin[8] pirār bolur neʿuẕü bi'llāhe min el-zālike.

[9] *Vallāhü'l-müsteʿānu ʿalā mā-taṣifūne*[10] ve ṣallallāhu ʿalā ḫayri ḫalḳıhi Muḥammedin ve ala[11] ve aṣḥābe ecmaʿīn. [………………]

[15a/1] ḫudāyī,[2] fitüp men bu risāleni.[3] Aṭım Mollā Muḥammed Miskīn Gedāyī.[4] Bu risālede bir munça farż māʾyil,[5] eger aŋlap bu sözke bolsa ḳāyil[6] bu risālemge ʿamel ḳılsa bu bende[7] ḳıyāmet bolur bize behişt yana.[8] Ḳalemde sehv ötse ey Ḫudāyım,[9] köçürgil yazuḳum ẕü'l-celālım.

[15b/1] Andaġ rivāyet ḳılurlar kim bu cerbā-el-cerbi[2] tutġuçıġa ol ḫāṣıyyet bar hem avvalḳı[3] ḫāṣıyyeti ol bolur ki bu duʿā kimersede[4] hem-rāh bolsa ol kimerseniŋ ṣatadurġan[5] her nerselerni ḫarī-dārġa ot dėk körüngey[6] ve yana ol Allāh Taʿālā üç miŋ türlüg[7] ʿilletlerdin öz penāhıda saḳlaġay[8] ve yana ḫalḳ ḫalāyıḳnıŋ közige müsbetlik[9] körüngey. Ve yana seferge hem-rāh **[16a/1]** ḳılıp[2] barsa oḳ[3] ḳılınç nīze tīġ tīr[4] ḳılmaġay seferdin selāmet kėlgey.[5] Ve yana ẓālimlerniŋ ẓulmıdın, pād-şāhlarnıŋ ġażabıdın[6] Ḫudāy Taʿālā öz fenāhıda saḳlaġay.[7] Ve yana ḳarż-dār bolsa ḳarẓnı Allāh Taʿālā[8] ġaybdın bėrür ve yana bu duʿā öyde[9] bolsa ol öyke oġrı ḳaraḳçı[10] ḳaṣd aḳla almas.[11] Ve yana ʿilm-i ḫalāḳ **[16b/1]** müşfīḳ mihrbān bolġay ve yana ol[2] sekiz miŋ ʿālem ḫalḳı düşmen bolsa[3] bir tek müyıġa żarār yetkürelmaġay.[4] Ve yana bu duʿānı özi birle tutsa[5] Ḥażret-i Ḫıżrī ʿaleyhi's-selām hemīşe[6] hem-rāh bolġay; eger ʿālim bolsa[7] ʿilmiġa nażar ḳılġay, eger kesb bolsa[8] kesbġa naẓar, eger dihḳān bolsa **[17a/1]** zirāʿatke naẓar[2] ḳılġay eger pād-şāh bolsa[3] taḫt<u> baḫtıda ber-ḳarār bolġay, aġrıḳ[4] bolsa ṣıḫḫat tileġay. ʿÖmrige bereket bėrürler. Eger kimerse[5] özi birle tutsa Ḥażret-i Ḫıżrī ʿaleyhi's-selām[6] hemīşe hem-rāh bolġay ḳılġan işide[7] hemīşe bereket tafıp kündin künge[8] ġanī bolġay. Niyyet, maḳṣūdı[9] bolsa bu duʿānı **[17b/1]** bu duʿānı özi birle tutsa[2] ḥāṣıl bolġan sevdāsı[3] güşāde bolġay. Duʿā bu turur:

17b/4 – 18b/9 [Arapça dua metni]

12. Türkiye Türkçesine Aktarım

[4a/1] Sabunculuk risalesi budur.

Bağışlayan ve esirgeyen Allah'ın adıyla. Alemlerin rabbine hamdolsun. Salât ve selam; iyi sonuca ulaşmış takva sahipleri, Hz. Muhammed ve onun soyu üzerine olsun.

(5) Her türlü kusurdan uzak olan yüce Tanrı'ya hamd ve övgüden sonra Hazret-i Muhammed Mustafa sav.a dua söyledikten sonra Hazret-i İmam **[4b/1]** Cafer-i Sadık ve adil yol göstericiler sabunculukta ne kadar özellikler vardır şöyle rivayet ederler: Yüce Allah, sabunculuğu(5) öz kudreti ile yarattı.

Eğer "Sabunculuk kimden kaldı?" diye sorsalar, (şöyle) cevap ver: "Yüce Allah, Hazret-i Cebrail'e emretti, farz oldu. **[5a/1]** Hazret-i Cebrail a.s., Danyal a.s'a öğretti (ve) vacip oldu. Hazret-i Danyal a.s., ümmetlerine öğretti (ve) sünnet oldu."

Eğer(5) "Sabunculukta ne kadar şey vacip oldu?" diye sorarlarsa, (şöyle) cevap ver: "On şey vacip oldu:

İlk (sabunculuk) üstadı(nın), **[5b/1]** öğrencilerine şeriat ilmini, tarikat ilmini (ve) hakikat ilmini öğretmesi.

İkinci üstadı(nın) öğrencisine(5) sabunculuğu öğretmesi.

Üçüncü faydalı (ve) cömert olmak.

Dördüncü kendini **[6a/1]** tövbekar tutmak.

Beşinci gönlü kırık olmak.

Altıncı iyi huylu olmak.

Yedinci Yüce Tanrı'dan korkmak.

Sekizinci(5) bilginleri, fakirleri dost tutmak.

Dokuzuncu sabunculuk yapılacak yerde geçmiş pirlerin ve üstatların **[6b/1]** şerefli ruhlarına dua etmek.

Onuncu araştırıcı ve akıllı olup sabunculuğu pirlerin ruhları için(5) yapmak."

Eğer "Sabunculukta ne kadar yol gösteren pir geçmiştir?" diye sorsalar (şöyle) cevap ver: "Yine bin bilgin pir **[7a/1]** ve mükemmeller geçmiştir ama bunlardan bu sekiz piri bilmek elbette gereklidir. İlk(i) Hazret-i Hoca Abdullah, ikinci Hoca Hasan Kamil, üçüncü Hoca Pehlivan(5) Saykali, dördüncü Hazret-i Hoca Zamiri, beşinci Hazret-i Sadeddin Kahi, altıncı Hoca İnsaki Berekatihi, yedinci Hazret-i Şeyh Celaleddin **[7b/1]** Belhi, sekizinci Hazret-i Hoca Ahmedi Sabuni, Allah hepsine rahmet etsin. Geçmiş üstadlar bu sıra ile hareket edip edindiği zanaatından(5) hayır bereketler bulmuşlardır ama sabuncu üstadı bu risale ile hareket etmeyip bu zanaatından (kazanç) sağlasa **[8a/1]** yediği lokması haramdır. Sonra kıyamet günü, inandık ve

doğruladık günlerinde geçmiş pirleri(n) ve bilgin üstatların önünde utanacak(5) ve rezil olacaktır. İki gözü kör, yüzü kara olur. Sabuncu üstadı(nın) Perşembe ve Cuma **[8b/1]** günlerinde geçmiş pirlerin şerefli ruhlarına ağıt yakıp dua etmesi elbette gereklidir.

Eğer(5) "Sabunculuk(un) ne kadar edebi vardır?" diye sorsalar, şu cevabı ver: "Sekiz edebi vardır:

İlk(i) özünü temiz tutmak, haramdan **[9a/1]** kendini saklayacak.

İkinci her daim temiz olmak.

Üçüncü doğru sözlü olmak.

Dördüncü geçmiş şeylerin ve geçmiş pirlerin temiz(5) ruhları için ve haklarında hediye bağışlamak, sadaka vermek.

Beşinci sabah akşam ve belki devamlı *sübhanallah* zikri içinde olmak.

Altıncı İslam inancının şart, yöntem, **[9b/1]** hükümlerini bilmek.

Yedinci beş vakit namazı terk etmeden kılmak.

Sekizinci iyi huylu olmak ve iyi davranışlı olmak.

(5) Zanaat üstadı bu risaleye uygun hareket ederse günden güne yaptığı zanaatına yüce Tanrı hayır bereket verecek. Risaleye göre **[10a/1]** hareket eden zanaatkârı evliyalar mertebesine ulaştıracaktır, doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

Eğer "Dükkana girerken hangi ayeti okumak gerek?" diye sorsalar,(5) "*Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm bismi'llāhi' tevekkeltü ʿalellāhi* [2], demek gerekir." diye cevap ver.

Eğer "Su koyarken hangi ayeti okumak gerek?" diye sorsalar, "*yā zü'l-celāl ve'l-ikrām* [3], demek gerek." diye cevap ver.

Eğer "Odun koyarken **[10b/1]** hangi ayeti okumak gerek?" diye sorsalar, "*min taḥtihāl enhāru ḫālidine fihā ebeden* [4], demek gerek." diye cevap ver.

Eger "Ateş yakarken hangi ayeti okumak gerek?" diye sorarlarsa, "*Yā fettāḥ yā ẓāhir* [5], demek gerek." diye cevap ver.

Eğer "Kül koyarken hangi ayeti okumak gerek?" diye sorsalar, "*bismi'llāhi' tevekkeltü ʿalellāhi* **[11a/1]** *yā Allah* [6], demek gerek diye cevap ver.

2 Bağışlayan ve esirgeyen Allah'ın adıyla Allah'ın adını anarak hanemden çıkıyorum. Yaptığım tüm işlerde Allah'a tevekkül ediyorum.

3 Yücelik ve ikram sahibi olan

4 Beyyine 8: Onların rableri katında ödülleri, altından ırmaklar akan cennetleridir, orada ebedi olarak kalacaklardır.

5 Sıkıntıları ortadan kaldıran, görünen (Allah)

6 Allah'ın adıyla, yaptığım tüm işlerde Allah'a tevekkül ediyorum.

Eğer "Kepçe(yi) sokarken hangi ayeti okumak gerek?" diye sorsalar, "*men yeşāʾu ve hüve'l-ʿazīz ḥakīm* [7], demek gerek." diye cevap ver.

Eğer "Yağ doğrarken(5) hangi ayeti okumak gerek?" diye sorsalar, [.......] demek gerek." diye cevap ver.

Eğer "Yağ(ı) koyarken hangi ayeti okumak gerek?" diye sorsalar," *yā kerīm yā ʿaẓīm*, **[11b/1]** demek gerek." diye cevap ver.

Eğer "Sıcak su koyarken hangi ayeti okumak gerek?" diye sorsalar, "*Yā ḳādir yā nāẓır*, demek gerek." diye cevap ver.

Eğer "Karıştırırken hangi ayeti okursun?" diye sorsalar,(5) "*lehu mā fi's-semevāti vemā fī'l-arż* [8]*ve hū ʿalī külli şeyʾin ḳadīr* [9], demek gerek."diye cevap ver.

Eğer "Kalıba dökerken hangi ayeti okursun?" diye sorsalar, "*Muḫlişine lehud-dīn* [10], demek gerek." Diye cevap ver.

Eğer **[12a/1]** "Alıp pazara götürürken hangi ayeti okursun diye sorsalar, "*lā ḥavle velā ḳuvvete illā bi'llahü'l-ʿalīyyü'l-ʿaẓīm* [11], demek gerek." diye cevap ver.

Eğer "Sabunculukta ne kadar gusül vardır?" diye sorsalar,(5) "Üç arınma vardır diye cevap ver:

İlki şeriat guslü, özünü temiz tutmak.

İkinci tarikat guslü, risaleyi gece gündüz kendisine yoldaş etmek.

Üçüncü hakikat guslü, **[12b/1]** tevbe-i nasûh [12] ve tevbe-i bâtın [13] kılmak.

Her sabuncu üstadı risaleye uygun iş yapmazsa yaptığı zanaatında bereket olmayarak günden güne felaket ve belaya uğrar. Her sabuncu üstadı risaleye uygun çalışsa, yaptığı zanaatında bereket oluşup geçmiş pir (ve) üstatların şerefli ruhları o zanaattan hoşnut ve razı olacak. Her **[13a/1]** zanaat üstadı(nın) bu risaleye (uygun) hareket etmeden dükkâna girmesi, öğrenci alması ve dua okuması asla dürüst değildir. Zanaat üstadı bu risaleyi günde bir kere okusa, eğer günde bir kere okuyamazsa(5) haftada bir kere okusa; eğer her hafta okuyamazsa ayda okusa, eğer (ayda) okuyamazsa, yılda bir kere okuyamazsa ömür içinde bir kere okusa (ve) kendisi ile herkese uygulayıp tekrar okuyamasa da, okuyadurduğu ve veredurduğu(10) ilim ehline okutup anlayıp **[13b/1]** daima ibadet eden bin sevap kazanacak inşallah.

---

7 Şura 19: Her dilediğini bir biçimde rızıklandırır. O, çok güçlü, çok kuvvetlidir.

8 Şura 4: Göklerde ve yerde olan her şey o'nundur.

9 Mülk 1:Ve o her şeye gücü yetendir.

10 Mümin 65: Dini O'na halis kılarak

11 Güç ve kuvvet, sadece yüce allah'ın yardımıyla elde edilir.

12 Bozulması imkansız tövbe.

13 İçten tövbe.

Eğer "Tekbir ne kadardır?" diye sorsalar, sekizdir diye cevap ver. İlk(i) beka tekbiri, ikinci fena tekbiri, üçüncü safa tekbiri, dördüncü kıble tekbiri, beşinci hutbe tekbiri,(5) altıncı mihrap tekbiri, yedinci oturanlar tekbiri, sekizinci zanaat tekbiri. Ama her zanaat üstadı bu risale(nin) içindeki işleri yapmazsa sonra kıyamet günü Danyal a.s.'ın şefaatından mahrum kalacaktır,(10) yediği lokma haramdır.

Eğer "Zanaat ehline ne kadar şey farzdır?" diye sorsalar, (şöyle) cevap ver: "**[14a/1]** Üç şey farzdır: ilk(i) dükkana temiz girmek, ikinci her işte *bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥim* demek, üçüncü usulüyle pir üstada dua etmek."

Eğer "Zanaat ehline(5) ne kadar şey sünnettir?" diye sorsalar, (şöyle) cevap ver: "Dört şey sünnettir: ilk(i) temiz olmak, ikinci [….] süpürüp temiz tutmak, üçüncü pirlerin geleneğini devam ettirmek, dördüncü pirler için adak,(10) sadaka vermek.

Nebi a.s. ,Allah'ın sevgili kulu, dedi ki **[14b/1]** peygamber s.a.v. "Zanaatla uğraşanı yüce Allah dost tutacaktır." demişlerdir. Böyle olduktan sonra, ister masum ister mazlum olsun her zanaat üstadı için risale(ye uygun bir şekilde) çalışmak elbette gereklidir. Okuyan ve yazan sıkılmasın diyerek kısa tuttuk. Her kim şüphelenirse dininden uzaklaşmış olur.

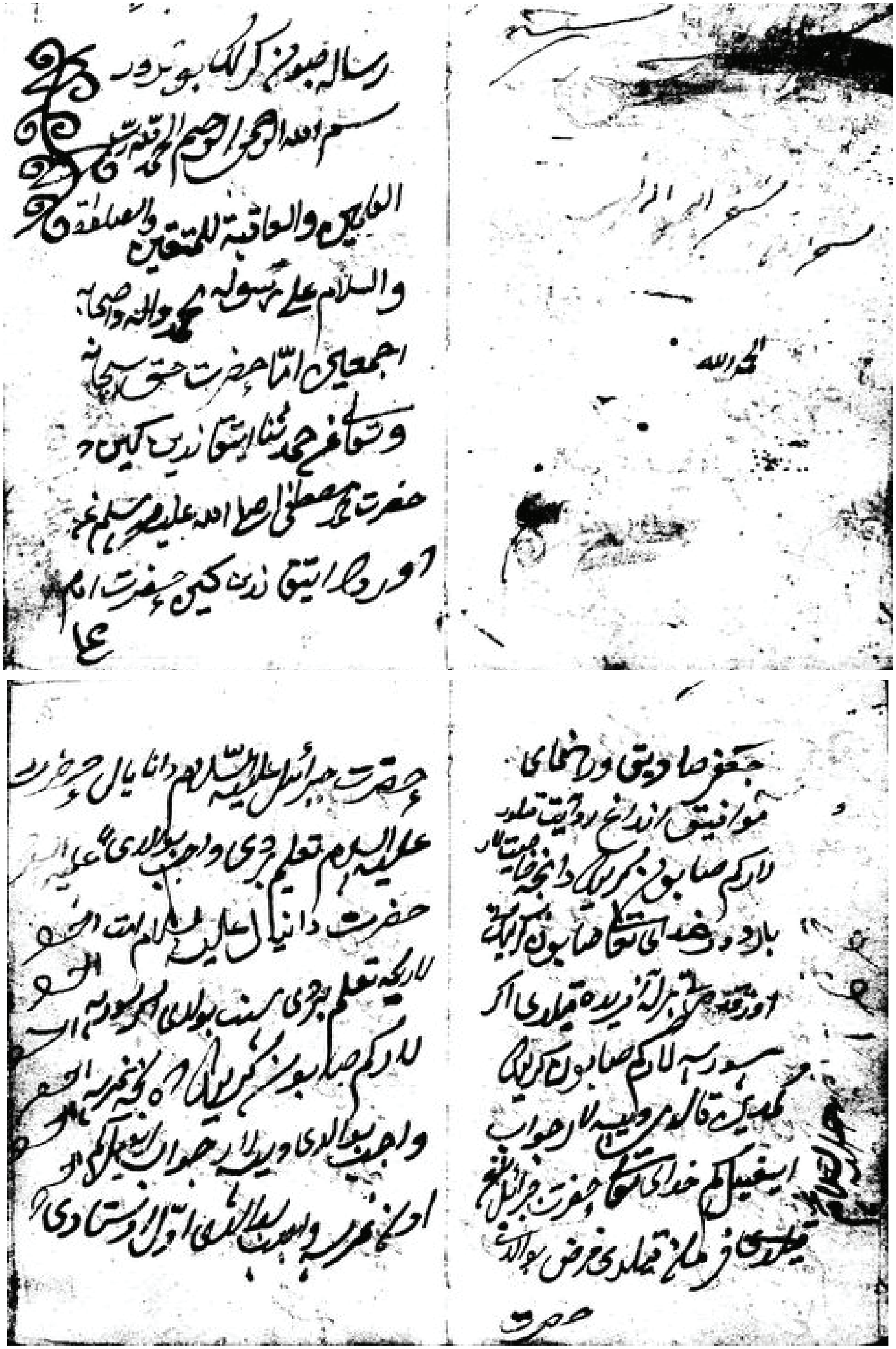
vallahü'l-müsteʿānu ʿalā mā-taṣifūne [14] [……..]

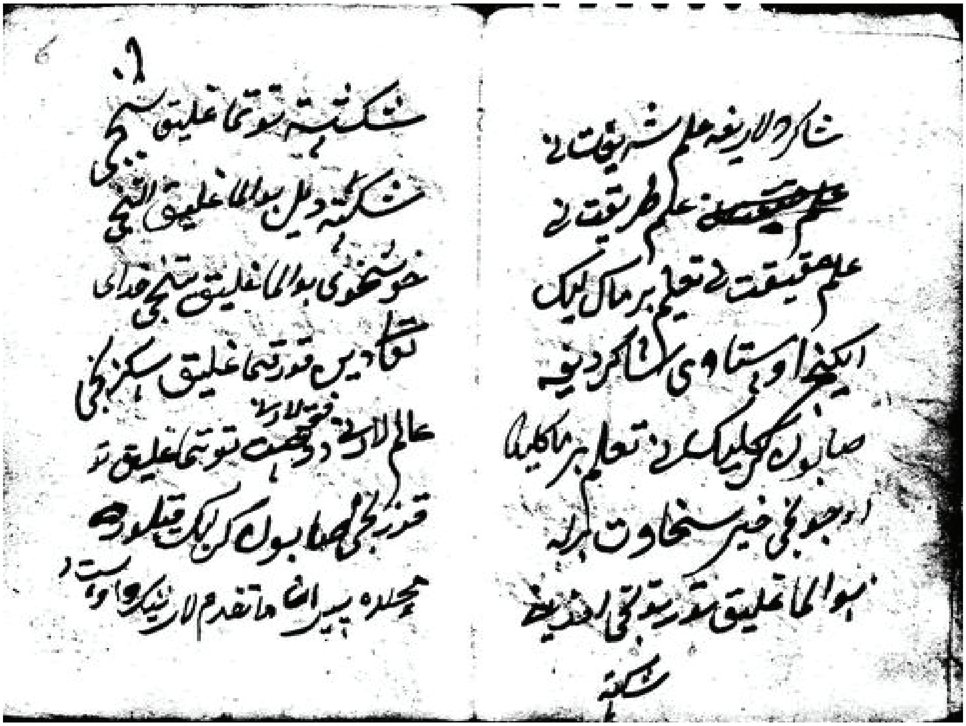
[15a/1] Ey Tanrı, bu risaleyi ben yazdım. Adım Molla Muhammed Miskin Gedayi. Bu risalede birçok farz (belirtilmiş),(5) bu köle, eğer anlayıp bu söze inanırsa ve bu risaleme uygun iş yaparsa, bize cennet de kıyamet olur. Ey Tanrım, kalem(im)de hata varsa günahımı bağışla.

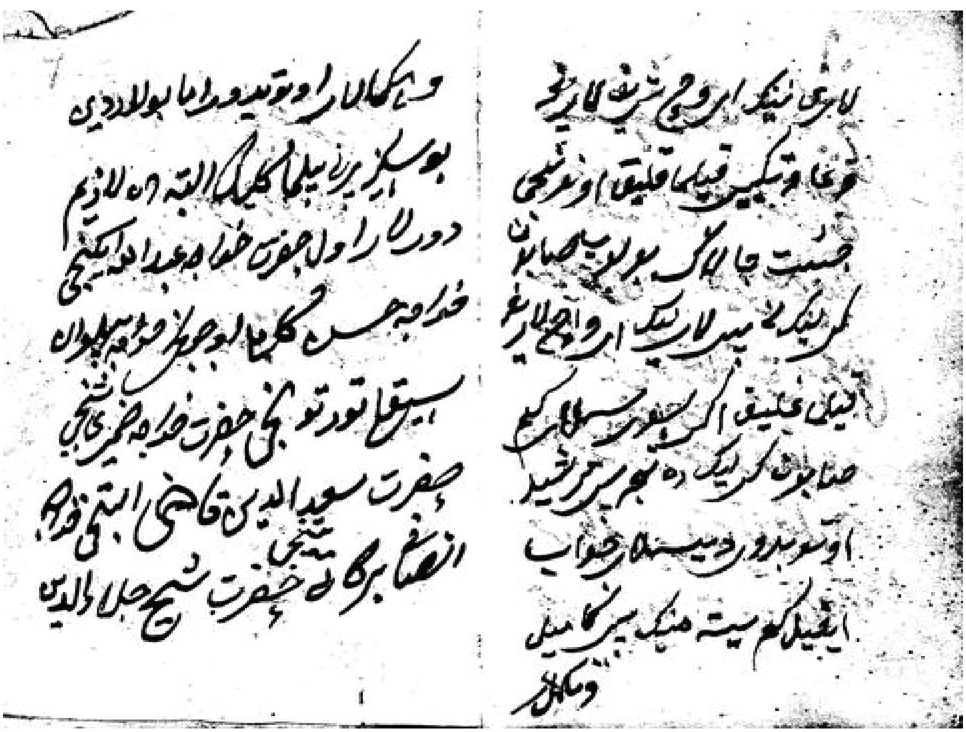
[15b/1] Şöyle rivayet ederler: bu çorak araziyi tutana o nitelik vardır ve önceki niteliği odur ki bu dua bir kişinin yanında olsa o kişinin sattığı(5) şeyler satın alana ot gibi (ucuz) görünecek ve yine yüce Allah (o kişiyi) üç bin türlü illetten koruyacak ve yine halkın gözüne olumlu görünecek. Ve yine sefere giderken (bu duayı) yanına alsa **[16a/1]** ok, kılıç, kargı, mızrak kullanmadan seferden kurtulmuş olarak gelecek.(5) Ve yine zalimlerin eziyetinden, padişahların öfkesinden yüce Tanrı koruyacak. Ve yine borçlu olsa yüce Tanrı borcunu gaybdan verir. Ve yine bu dua evde olsa, o eve hırsız(10) giremez. Ve yine yaratılış ilmi **[16b/1]** şefkatli ve güzel olacak ve yine o sekiz bin âlem halkı düşman olsa (bile) bir tek kılına zarar veremeyecek. Ve yine bu duayı yanında bulundurursa Hazret-i Hızır a.s. daima yoldaş olacak. Eğer bilginse ilmine bakacak, eğer zanaatkâr ise el becerisine bakacak, eğer çiftçiyse **[17a/1]** ziraata bakacak, eğer padişah olsa talihin tahtına yerleşecek, hasta olsa sıhhat dileyecek, ömrüne bereket verir. Eğer bir kişi(5) (bu duayı) yanında taşırsa Hazret-i Hızır a.s. daima yoldaşı olacak, yaptığı işte bereket bulup günden güne artacak. Niyeti, amacı olup **[17b/1]** bu duayı yanında taşırsa, ortaya çıkmış olan karalık açılacak. Dua budur: [……..]

14 Yusuf/18: Sizin söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak yegane varlık Allah'tır.

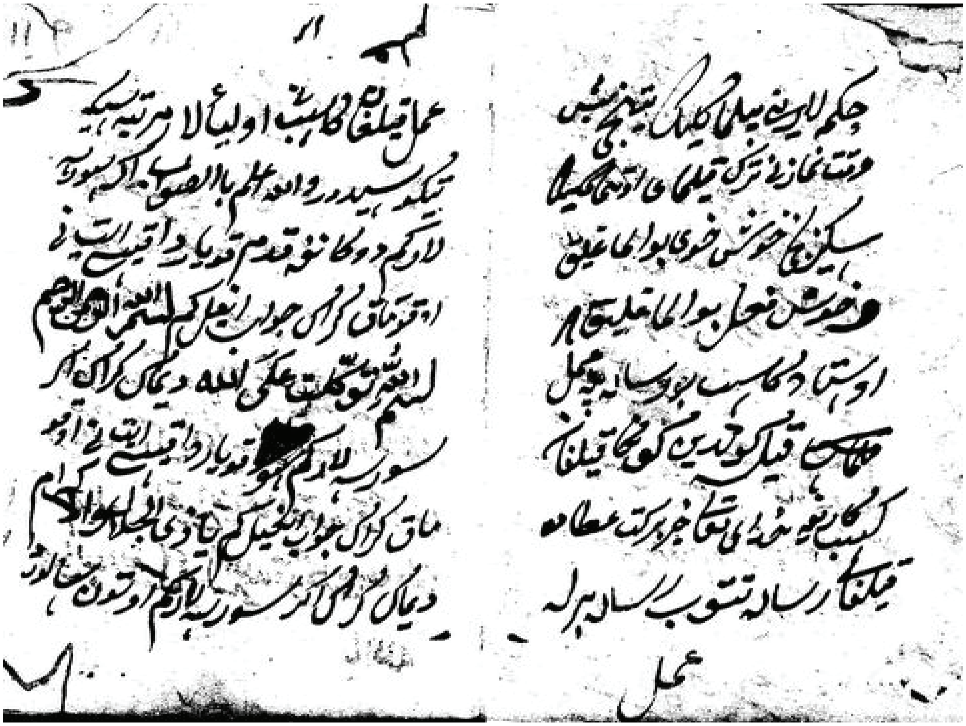
13. Tıpkıbasım

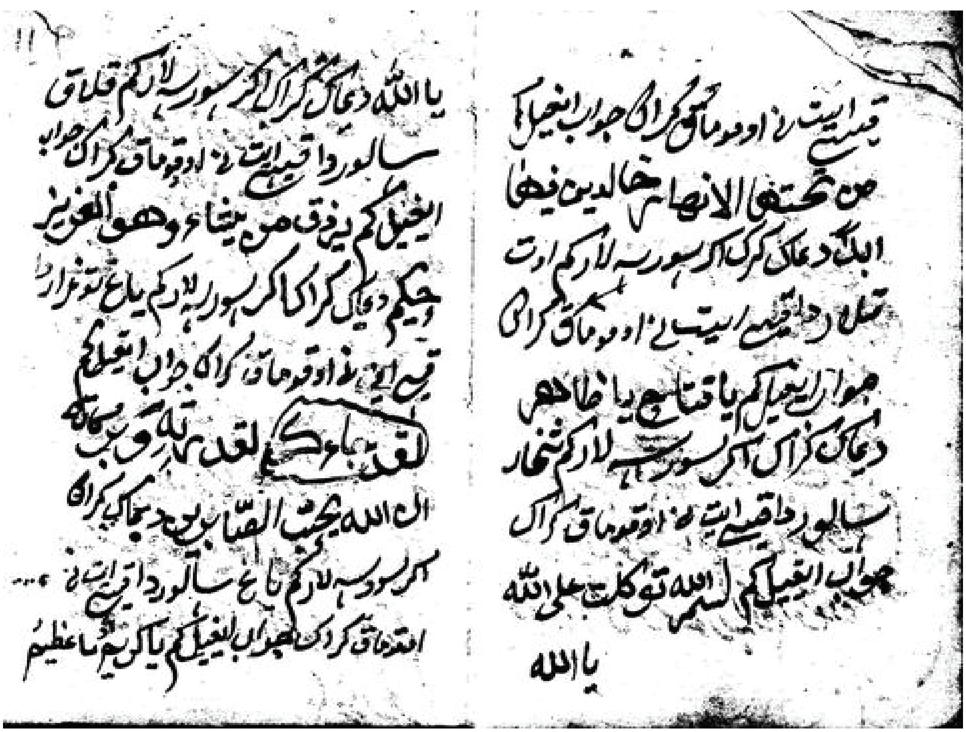

رساله صابون كرلك بودر
بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب
العالمين والعاقبة للمتقين والصلاة
والسلام على رسوله محمد وآله واصحابه
اجمعين اما حضرت حق سبحانه

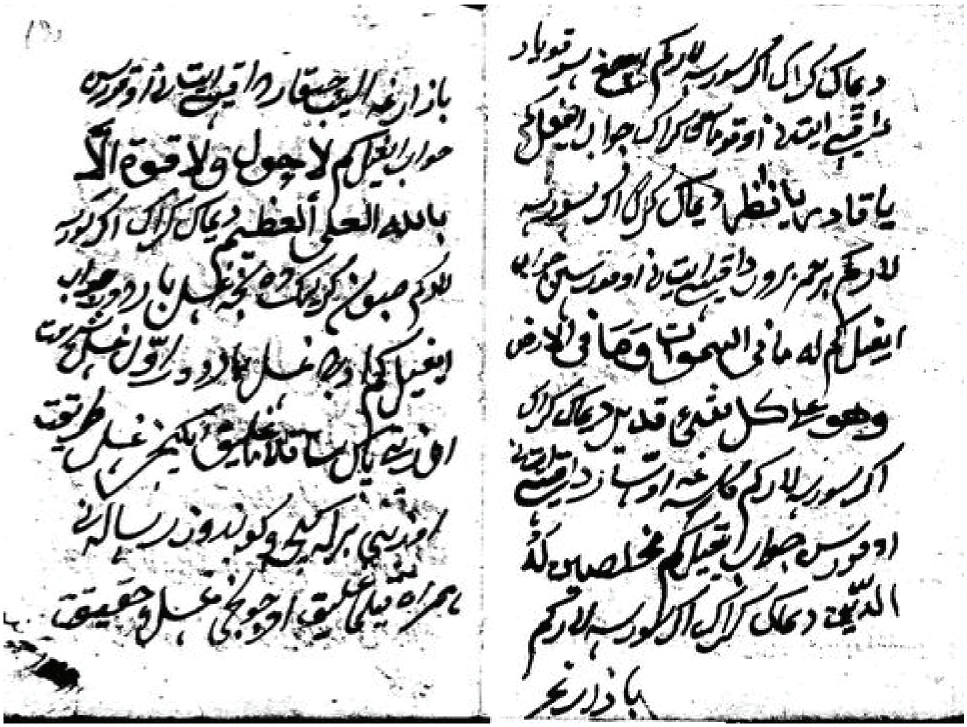

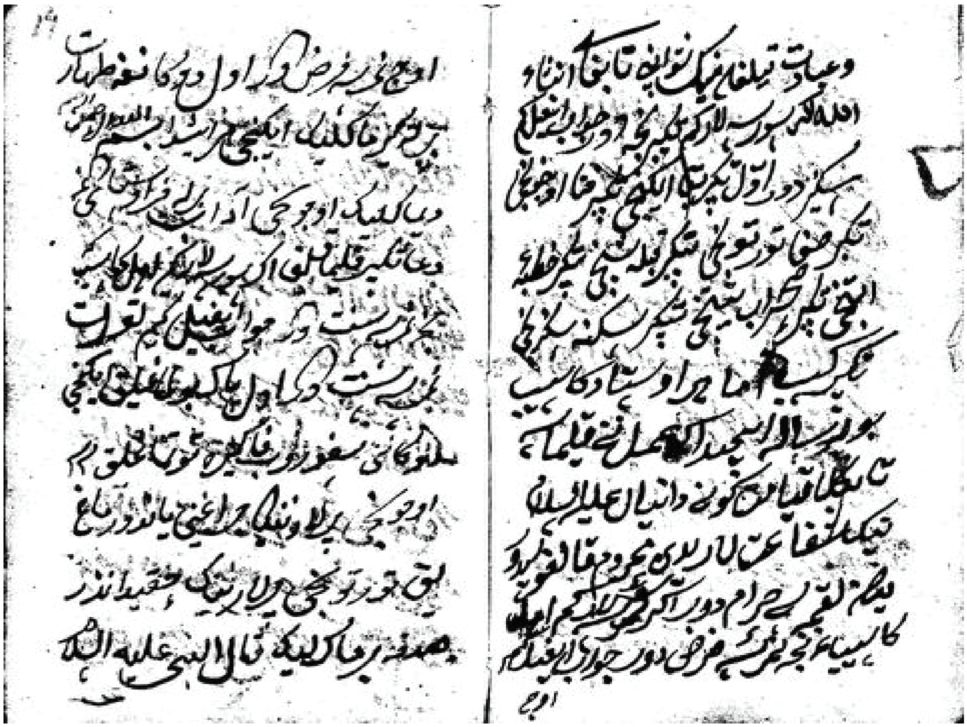

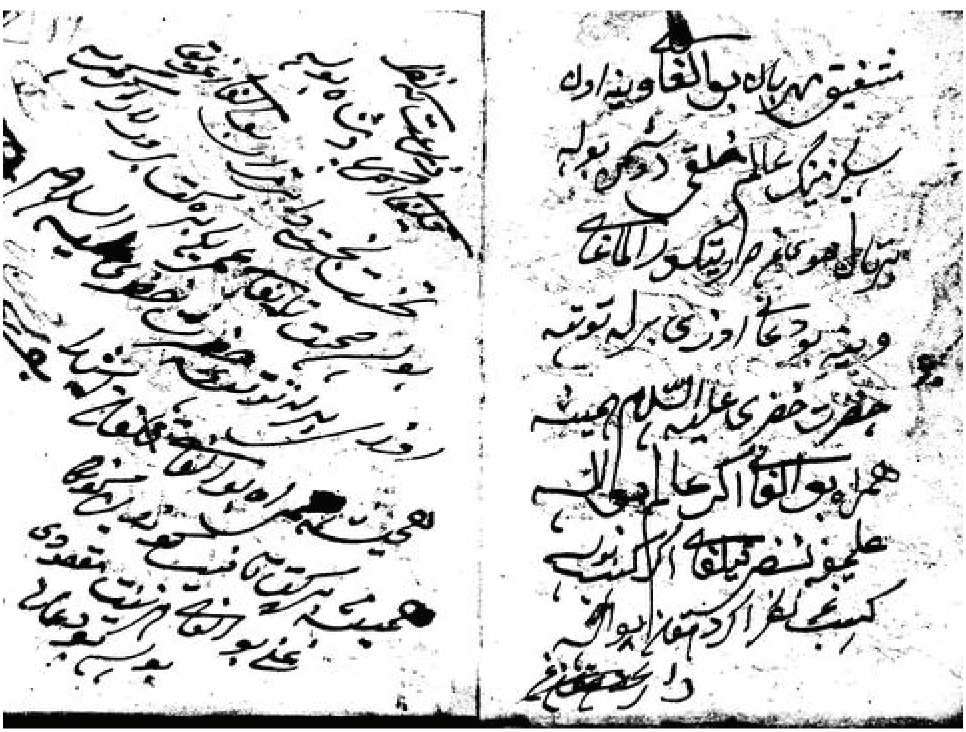

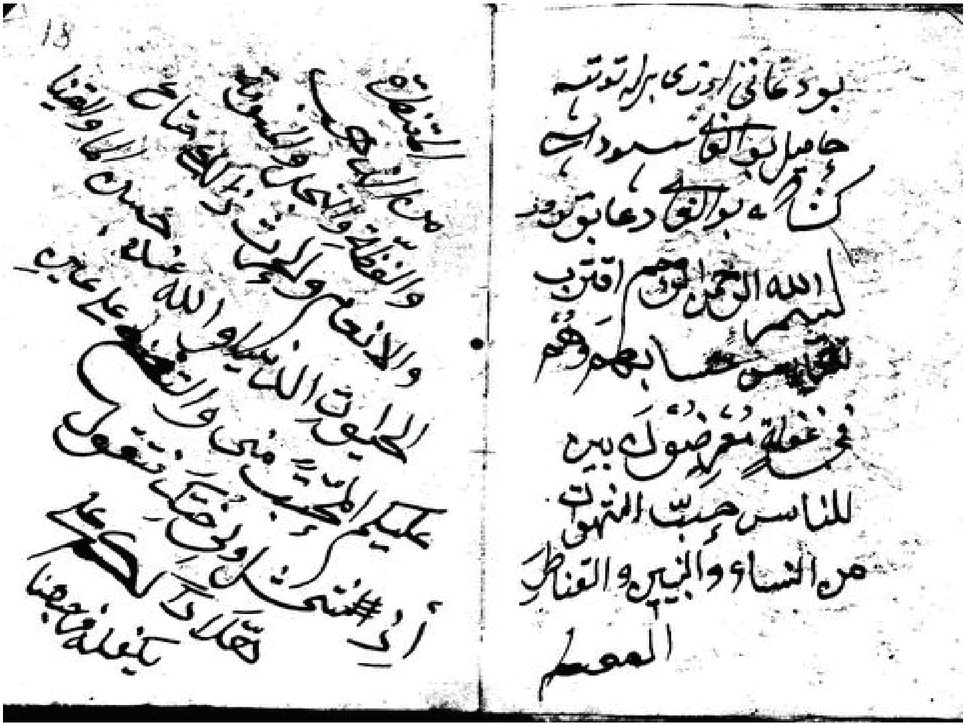

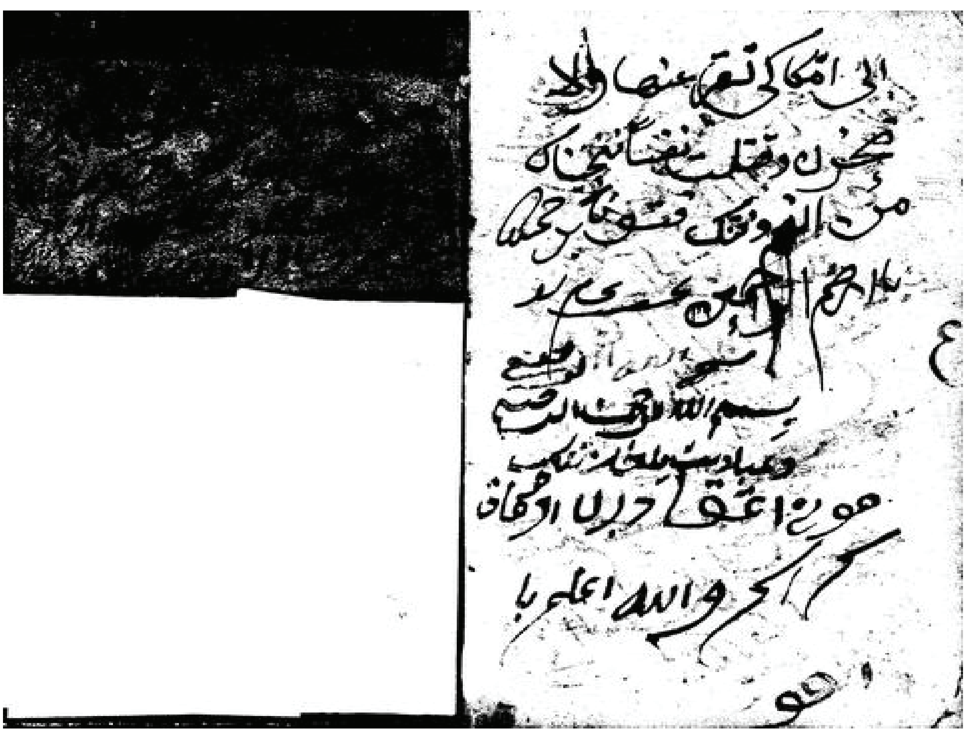

والله المستعان على ما تصفون
وصلى الله على خير خلقه محمد وآله
واصحابه اجمعين برحمتك يا ارحم الراحمين

BİBLİYOGRAFYA

Alyılmaz, Semra, *Risâle-i Mûze-dûzluk (İnceleme-Metin-Dizin),* Elik Yayınları, Ankara 2011.

Ata, Aysu, "Moğol Fütuhatı ve Doğu-Batı Türk Yazı Dili Kavramları Üzerine", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi,* 17 /1, Ankara 2011, s. 29-37.

Eckmann, Janos, "Çağatayca", çev. Mehmet Akalın, *Tarihî Türk Şiveleri,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 3. baskı, Ankara 1988, s. 211-245.

Eker, Ümit- İnal Zal, "Risāle-i Temürçilik", *Uluslar arası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S 4, 2014, s. 11-23.

Harman, Ömer Faruk, "Dânyâl", *İslam Ansiklopedisi*, C VIII, 1993, s. 480-481.

Kanar, Mehmet, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2009.

Kaşgarlı, Sultan Mahmut, *Modern Uygur Türkçesi Grameri*, Orkun Yay., İstanbul 1992.

Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi) haz. Ömer Özsoy, İlhami Güler, Ankara 1997.

Köprülü, Fuad, "Çağatay Edebiyatı", *İslam Ansiklopedisi*, C III, 1945, s. 270-323.

Necip, Emir Necipoviç, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, çev. İklil Kurban, TDK, Ankara 2013.

Ocak, Ahmet Yaşar, "Fütüvvetnâme", *İslam Ansiklopedisi*, C XIII, 1996, s. 264-265.

Öztürk, Rıdvan, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK, Ankara 2010.

Steingass, F., *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beirut 1975.

Tekin, Talat, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg Yay., Ankara 1995.

Tekin, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul 2003.